

ՊԱՅՄԱՆՔ

ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ

Տարեկան 12 դր.
Վեցամսեայ 6 դր.

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ

(2 քիւ մէկ ծրարով)
Տարեկան 14 դր.
Վեցամսեայ 7 դր.

ԱՄԵՐԻԿԱ

Տարեկան 2.60 տր.
Վեցամսեայ 1.50 »

Կ Ա Ն Խ Ի Կ

Պատկերակ սոյր
20 սանթիմ

ԼՐԱԳԻ

ԼՐԱԳԻ

Rev Péré G. Kalemkarian
te ngasse Michitaris
N° 4 Vienne

ՀԱՍՏԵ

Rédaction du journal

„Iravounk“

V A R N A (Bulgarie)

Редакция

на ВѢСТНИКЪ

„Иравункъ“

ВАРНА (България)

Գրութիւնք եւ
չկն տրուիր

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԱՄԵՆ ՉՈՐԵԲՇԱԲԹԻ ԵՒ ՇԱԲԱԹ

ԳՈՆԵ ՀԱՄԵՐԱՅԻՆԻԹԻՒՆ

— 0 —

Վերջին Ռուսո-թուրք պատե-
րազմը բարեփոխեց բողոքը Արեւել
քի քրիստոնեայ ազգերուն, որոնք
պատրաստուած էին զինեմը պըր-
կող թրքական լուծէն ազատուելու
համար։ Ռուսները, Սերպերը և Գա.
րաւաղացիները Սուլթանի հպատակու-
թենէն բոլորովին ազատելով, բա-
ցարձակ անկախութիւն ստացան.
Հէրոսէ—Պոնտոսի թուրքերն դէմ
մղած իրենց դիւստրակտան կռիւ-
ներուն շնորհիւ, գոնէ բողոքատա-
բար լաւագոյն վիճակ մը ստեղծե-
ցին, Սուլթաններու դաժան լու-
ծէն ազատ, Աւստրիոյ հովանաւո-
րութեան տակ մտնելով, իսկ իրենց
հովանեւորութեամբ ու պարտիզական-
ութեամբ միայն ծանօթ գեղջուկ
Պուլկարը, շնորհիւ իր անկեղծ
հայրենասէր վոյգոտաններուն և յե-
ղափոխական կազմակերպչներուն
որոնց մէջ կուսակցական ներքին
երկպառակութիւն և եղբայրասպան
կռիւ բնուէ գոյութիւն ունեցած
չեն, թօթափեց վերջնականապէս
թուրքին լուծը։

Այդ բոլոր ազգերը որ այսօր
երջանիկ ու բազմաթիւ վիճակի մը
տիրացած են, մեզի չափ հալածու-
եցան անցիւրոյն մէջ, բայց տարբե-
րութիւնը հոն է որ, անոնք այդ
հալածանքին հանդէպ գիտցան ազ-
գային միահալոյն թափով գործել
հասարակաց թշնամոյն դէմ։ Այդ
ազգերուն ազատագրութեան պատ-
մութեանը մէջ չեն տեսնուիր այս
սարսափեցուցիչ եղբայրասպանու-
թիւնները, կուսակցական խօլ պա-
րարը, դաւադրութիւնները, որոնք
մինչեւ այսօր մեր յեղափոխական
ներու գլխաւոր զբաղումը կը կազ-
մեն։ Այդ ազգերը որչափ թուրքին
ճշուժը իրենց վրայ ծանրացած
կը տեսնէին, այնչափ իրենց ան-
հատական ու խմբական ուժերը
կը խտացնէին, իսկ մեր յեղափո-
խականները միշտ տար հակառու-
կը կը գործեն, իրարմէ կը բաժ-
նուին, զատ զատ կուսակցութիւն
ներ կը կազմեն, և հասարակաց
թշնամին մէկ կողմ թողած իրա-

րու դէմ կը կռուին։ Թուրքը
հարստահարութիւնը կը բազմա-
պատկէ, մերիններն ալ ներքին
հերձուածը կ'աւելցնեն։

Հայրենիքի այժմու անբազա-
տելիօրէն անտանելի վիճակին հան-
դէպ անգամ մը դիտենք մեր յե-
ղափոխական կեդրոններու ու պե-
տերու, նաեւ Եւրոպայի մէջ գոր-
ծիչի կոչում ստացող հայ հրապո-
րակախներու և լրագրագետներու
իրարու դէմ օր քան զօր աճող
պայքալը։ Ինքնամոլութեան և պատ-
րաստութեան ամենէ բուխի մեր
պէտք ունեցած սա միջոցին, չէ
կարելի այդ տխուր և շատ տխուր
երևոյթը անտարբերութեամբ դի-
տել։

Արեւելեան վերջին պատերազմը
միայն պատրաստուած ժողովուրդ-
ները փրկեց։ այդ բարեղէպ տե-
րը մեզ համար ապագային անցաւ,
որովհետեւ անպատրաստ գտնուե-
ցանք։ Այսօր յանուն յեղափոխու-
թեան ահագին կորուստներ տուած
լինելով հանգերձ, կրնամ ըսել,
այնչափ անպատրաստ ենք, որչափ
վերջին պատերազմէն առաջ, Եւրո-
պայ մը միտքեր քիչ մը պատ-
րաստուած են, անոր փոխարէն ալ եղ-
բայրատեցութիւնը ողբալի համե-
մատութիւններ առած է, որ կը
չէզոքացնէ այդ ոյժը։ Այնպէս որ
եթէ այս վիճակը շարունակուի
մեր մէջ, չարագուշակ պէտք չէ
նկատուիմ հրա ըսեմ, թէ Ռուսո—
թուրք պատերազմին պէս երկրորդ
առիթ մըն ալ եթէ ներկայանայ,
անկէ օգտուելու պատրաստակա-
նութենէն բոլորովին զուրկ ենք
այսօր։

Երբեմն յեղափոխականներու
ուռուցիկ բացազանչութիւններէն
յուսատար պէտք չէ ըլլալ։ Ժո-
ղովուրդը թող գիտնայ իր իսկա-
կան վիճակը և անոր դարձանք
խորհի։

Դիւստանակը յղի է, առիթը շատ
հեռու չ'երեւիր, քանի որ Թուր-
քիոյ ներկայ կացութիւնը չէ կա-
րող երկար տեւել։ այս կացու-
թեան հիմնական փոփոխութիւնը
անխուսափելի է։ ահա այդ փո-
փոխութեան միջոցին է որ մեր ալ
բազմիցս բարեփոխութեան առիթը

պիտի ներկայանայ, եթէ անկէ
կարենալ օգտուելու պատրաստու-
թիւնը ունենանք, այսինքն ուժի
պատրաստութիւնը, որ այսօր իր
բացակայութեամբ կը փայլի մեր
յեղափոխական մարմիններու մէջ,
և եթէ մի քիչ կայ, եղածն ալ
գոթախաղաղ դիրքը չէզոքացնել
կոչուած է, մեր մէջ տիրող երկ-
պառակութեանց պատճառաւ։

Այս ողբալի կացութեան դար-
ման մը տանելու համար ամեն ան
կեղծ հայ մեր յեղափոխականու-
թիւններուն միտքերուն կը յանձնա-
բարէ։ Բայց մինչեւ կատարելով թէ'
անոնց մէջ տիրող իրարեւ թէ գաղա-
փարական տարբերութեան պատ-
ճառաւ առ այժմ չէ կարելի հիմնա-
կան միութիւն գոյացնել, կը յանձ-
նարարենք գոնէ հասարակ զոր-
ճանկերուն, որուն համար կը բա-
ւէ միայն փոխադարձ փոքրիկ զի-
ջողութիւններ ընել։ Մեզ հայրե-
նակից բայց վայրենի ճանչցուած
Քիւրտը գիտէ գոնէ պահ մը մէկ
կողմ դնել իր ներքին ցեղային
կռիւր, տրտաքին թշնամի վանելու
համար։ Մենք Քիւրտին չափ ալ
մեր ազգային տրտաքանապատու-
թիւնը յարգել չենք գիտեր։

Գործակեր

ՌՈՒՍԻԱ

Այս օրերս Ռուսիայէն յաջորդա-
բար հասած լուրերը եթէ ուշա-
դրութեան առնենք պիտի տեսնենք
որ բաւական տագնապալից չըլան
մը կը տիրէ այդ ինքնակալու-
թեան թէ պաշտօնական և թէ
անպաշտօն շրջանակներուն մէջ։

Պարզ լաւատեսութիւն մը չէ
երբ ըսենք թէ, Բեթերսպուրկի
Դիմիտրի լրջօրէն մտահոգ ըլլալու
պատճառներ ունի այս օրերս։

Թէ Արեւելի և թէ Ծաղկաբոյն
Արեւելի մէջ իր հետապնդած քա-
ղաքականութեան գէմ մինչեւ ցարդ
մղուած խուլ պայքարը երթալով
յայտնի ընդդիմութեան կը դառ-
նայ։

Ռուս քաղաքականութեան Արե-
ւելի մէջ յաւիտեական հալածո-
ղը՝ Անգլիան Գերմանիոյ հետ,
նոր կնճառտութիւններ և խոչըն-
դոտներ կ'ստեղծէ իր դէմ։

Մանչուրիոյ մասին խմբագրու-
ած դաշնագրութիւնը տակաւին
չը ստորագրուեցաւ։ իսկ Ճաբոն
կը պատրաստուի Ռուսիոյ Բորէտ-
ի դէմ ընելիք ցոյցին հակա-
ցոյց մը ընել։

Թէ և ասոնք Չինական խնդրոյն
լուծումը կը ձգձգեն, սակայն մի
եւնոյն ասոնք դիւանագիտական
նշանակելի պարտութիւն մէ որ
կը կրէ Ռուս պետութիւնը Դ.
Արեւելի մէջ։ Պարտութիւն մը
որուն մէջ Ռուսիա իր դէմը կը
տեսնէ բաց ի Ֆրանսայէ, գրեթէ
ամեն մեծ պետութիւնները։ որոնք
քիչ հեռուէն, քիչ մը մօտէն իրենց
կարգին Անգլիոյ շուրջը բոլորուած
կերկին։

Անցնիք արտաքին աշխարհա-
փառութեան ձախողած քննքը.
ասգին ներքին աշխարհակ դէպքեր
ու անցուդարձներ կան։ որոնք սուս-
ւել քան երբէք մտահոգութիւն
պատճառող երևոյթներ են։

Վերջին քանի մը շարժումներուն
մէջ Ռուսիոյ ալ և ալ կողմերէն
եկած շուրջը ուսանողական շար-
ժումները կիւսցնէին, շարժումներ
որոնք գրեթէ միահամուռ տեղի
ունեցան Ռուս զարգացող դասու-
կարգին կողմէ։

Ռուսանողական այս խիստ նշա-
նակելի խլրտումները, ներկայի
մէջ կուսակցութեան անհոգ ուժին
դէմ կրնան տկար համարուիլ. սա
կայն երբ այդ շարժման պատճառ-
ները, զնացքը ու թափը նկատի
առնենք, պիտի տեսնենք այդ
պատճառներուն լրջութիւնն և հե-
տհազուէ ծաւալ գտնալու զօրեղ
հաւանականութիւնը որոնք շատ
լուրջ մտահոգութիւն պատճառող
դէպքեր են։

Ռուսիոյ մէջ այսօրինակ շար-
ժումներուն պայթման թուականը
երեկէն չի սկսիր։ պէտք ենք քիչ
մը ետ երթալ մինչեւ Ալեքսանդր
Բ. Չարը, որ «Նիկիթիսմներու»
ձեռքով սպաննուեցաւ Բեթերս-
պուրկի փողոց՝ երան մէջ։ Այդ օ-
րուէն մերթ խուլ մերթ յայտնի
կռիւր կը շարունակուի ազա-
տական դասակարգին կողմէ ընդ-
դէմ այն ճնշումներուն որոնք ա-
նընդհատ և անփոփոխ կը շարու-
նակուին յարաճուն զարգացման

վրա, եղող շրջանակներուն մէջ ալ :

Ռուս բանիմաց դատակորգին բողոքի սուր ձայնը ալ չը մարիր, և թէ անոնց շարժումներ ծաւալու մը անկասկած ու բնական է :

Սնտակտիս և ժողովրդային կեանքերու մէջ, անյիշելի ճշմարտութիւն մ'է որ ժամանակի ու զարգացման աստիճանին համեմատ պէտքերը կը փոխուին, թէ ան հատուկան փորձառութիւններ և թէ պատմական անցուղարձեր ցոյց կուտան թէ հակառակ պարագան միշտ խանգարումներ և նոյն իսկ փնջում ու կործանում առաջ բերած է :

Ռուս կառավարութիւնը չուզիր աղքատներն օրէնքը յարգել, ժամանակի բերումով եղած յառաջդիմութեանը և զարգացումին հետ հաշտ պահել կը կամի ճնշող գրուածութիւնը : Իրարու այս խնամ անհաշտ ու ներհակ ուղղութիւնները միասին քայքայելու ուղղելու արդիւնքն են շարժումները, և մոլեռանդ ճնշողէն զարկացեալ ճնշուող տրուած հարուածին հակահարուածը :

Պատմական դէպքեր որոնք շատ նոր են տակաւին, Եւրոպայի անցեալ դարու քաղաքական պատմութենէն առնելով, կը տեսնենք որ ժողովրդեան մէջ ճնշող գրութիւն մը տապալող շարժումներ առաջնորդ միշտ նոյն սահմանափակ ու համեմատ ծագումը ունեցած են ինչպէս է Ռուսիոյ ուսանողական շարժումը : Սակայն ժամանակի ընթացքին հետ, հակառակ ձեռք առնուած խիստ միջոցներուն, մեծցած է անիկա և իր նպատակին հասած :

Սնտակտիս, Գաղղիոյ, Գերմանիոյ, Աւստրիոյ, Իտալիոյ պատմութիւնները երբ բանաք, նոյն օրինակ շարժումի և հաղթանքի դէպքերով լեցուն պիտի տեսնենք երբ տակաւին բացարձակ միապետական էին :

Այսօր Ռուսիոյ մէջ պայքարը ինքնակալ և կրօնապետական ճրնշող կրկին հեղինակութեանց դէմն է երկուքն ալ թէ և զօրեղ տակաւին տիեզերական ներկայ ընթացքին հակառակ ըլլալուն ուշ կամ կա : Նույն փոխումը Իտալիոյ պատմութեան մէջ : Ռուսիոյ այսօրուան զոհերը ապագային յաղթողներն ու ու Ռուսիոյ տէրերն են :

Սոսիալ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵՈՑ ՆԱՀԱՆԳԻՆ ՄԷՋ

ԲԱՐԿԷՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

(Շար. Աստուրի թուան)

Ե. Թաղապետութիւնը մասնաւոր կոչութիւններ կրէ : Այսպէս, այս տարի թաղապետութեան շէնքը նորոգուեցաւ : Ռեկտ խալիլ էֆէնտի կողմէ որ շինութեան

պէտք եղած նիւթերը հայերէն առաւ, նոյնպէս հայ գործարարներ բանեցուց, գիւղացիներու ծառերը կտրեց սակարկելով, զոր բնաւ չի վճարեց, ու բռնութեամբ գրաւ հաւաքեց արհեստագործներէ ու հայ ցեղերէ :

Թաղապետութիւնը, քաղաքին ճարտարները շինելու պատրուակով, ամեն անհատի 10 դր. վճարել տուաւ : ու աշխատութեան ստիպեց :

Հաւաքարարան շինութեան ձեռնարկեց, հայ գիւղերու ծառերը կտրեց, ու ձրիաբար զանոնք գիւղացիներու կրի տուաւ : հայ գիւղացիները շինութեան սկսեցին : Թաղապետութիւնը ոչ միայն օրակա չի վճարեր, այլ մինչեւ իսկ 4էն 500 դր. չափ իւրաքանչիւր գիւղէ գրաւ հաւաքեց : Այս շինութիւնէն ետք, ձեռնարկուեցաւ զօրանոցի մը կառուցումը, որուն համար զինուորները ու պաշտօնեաները հայ գիւղերէ նոր հանգանակութիւն մը բրին :

Չ. Թուրք ու քիւրտ ապանք, այս փեղին տարիներս, հայ գիւղերը գրաւելու ու անոնց տէրը դառնալու կը հետամտին : Թուրքերը հաւատարմեցան Քիւրտ Մէյման, Գրգըր Աղաճ, Աւաղաղբիւր, Արաքանկ, Աղղընդ, Բոկերկով, Գարչոր, Չերմիկ, Գօթեր, Չիլիք, Տօմ, Գոմ, Հոնան, Արիւնջանք, Սօկօմ, Արի կերան, Արազ, Միս կրօք, Սուլաք ևն. գիւղերու մէջ Քիւրտները անոնց օրինակին հետեւելով, Հասքէնի, Գիւրտքօմ, Էրիկտէր, Աւաղաղբիւր Յիկհակ ու ուրիշ շատ մը հայ գիւղեր ինչպէս Ստան, Պուլանք ու Սանազկերտ գրաւեցին, հայերուն ստացուածքին տէր դառնալով : Հայ գիւղերը գրաւող այս թիւրք ու Քիւրտ աղաները, «Աէլէֆ» ըստուած տուրք մը կը գանձեն : գրաւ կամ ցորեն փոխ կուտան ու կրկնապատկը կը պահանջեն : հայերն տարապարհակ կը բանեցնեն, գրաւողը դրտերը փոքր դուռներով գրաւական ապահովութեան կը տրուին : Այսպէսով գիւղացիները կը կողոպտեն ու զանոնք իրենց ծառայութեանց կ'ենթարկին :

Է. Նոր կարգադրութեան համեմատ, որ դաշտերը, գաւառակները կը տարաբաժնէ, Սուլի դաշտավայրը գտնուող գիւղերը երեք շրջանակներու բաժնուեցան, երեք կեդրոններով, Չիւրեղ, Աքճան, Աւաղաղբիւր գիւղերը : Բոլոր գիւղերու բնակիչները հայեր են, թուրք միջնորդներ գրաւեցան իրաւքանչիւրը 8, 10, 12 պաշտօնեաներով : Բոլոր այս պաշտօնեաները իրենց պէտքերը ձրիապէս հոգով կուտան, չտեսնուած խտուածութիւններով, թէ կեդրոններու, թէ գիւղերու մէջ : Իրենք են որ բոլոր տուրքերը, ինչպէս նաեւ իրենց վարձքը ժողովրդէն կը ստանան, առանց ստացագիր տալու :

Ը. Գաւառակներու դատարաններ, իբր թէ քրէստոնեաներու ժառանգութիւնը պիտի արձանագրեն գիւղերը կը մեկնին, ու ժառանգութեան անուամբ անիրաւարար գրաւ կը հաւաքեն :

Թ. Աղնամի տուրքը (արջառի տուրք) 20էն 25 գինուորներու կողմէ կը գանձուի, որոնք ձիերով գիւղերը կը պոտին : գիւղացիներուն բոլոր ինչքը կը գրաւեն, զիւրեք ու իրենց ձիերը հոգալու համար, ու առանց հաշուի առնելու թէ պարտքերու ու տուրքերու գանձման ինչպէս նաեւ կողոպտելու պատճառաւ ոչխարներու թիւը նուազած է, նախորդ տարուան հաշուով տուրք կը գանձեն :

Ժ. Բռնութեամբ իսլամութիւնը ընդունողներու թիւը հետզհետէ կուտայ : Աղղուր կիւնիւր ու ծաղկահասակ աղջիկները կը հափափուին, կը լլկուին ու յետոյ բռնութեամբ դատարանը կը բերուին, ուր զանոնք կը բռնադատեն յայտարարելու թէ կրօնքին փոխած են : Սայիտ քիւրտը, Ճիւրանի ցեղէն, հայ կին մը կը սպաննէ ու Նապարի Մարիամ անուն աղջիկը առնալով, կը պղծէ զայն : աղջիկը կրցաւ ազատուիլ, բայց ոճրագործը, Սայիտ, աղջկան հայրը Նապարը ինչպէս նաեւ գիւղին զլխաւորը Կիլիճօն սպաննեց : կրսպառնայ աղջկան մօրը որ նիւթ աղջիկը իրեն չը յանձնուի, բոլոր ընտանիքը պիտի ոչնչացնէ : արդարեւ կը յաջողի ալ զոհը ձեռք անցնելու :

ԺԱ. Հայ ժողովուրդը յօժարուած իր տուրքերը կը վճարէ, բայց պանծումը այն տեսակ կերպերով տեղի կունենայ, որ ոչ միայն կը տառապի, այլ կրկին, եռապատկը կը վճարէ ևն : Օրինակի համար յաջորդաբար շատ մը հաւաքչներ միեւնոյն գիւղը կը զրկուին, որոնց իւրաքանչիւրը ըստ քմաց, ուղած գրամը կը պահանջէ : Մշակը կողոպտելու համար, «Աէլէֆ»ը առաւտուրի ձեւով կը կատարուի : Օրինակի համար մշակին հետ կը համաձայնին որ անոր 20 դր. տալով հունձքին քիւն մը ցորեն պիտի տայ, բայց այն ատեն քիւն մը ցորենը 60էն 120 դր. կարժէ : Հաւաքչները իրենք իսկ «Աէլէֆներ» են կամ եթէ պէտք ըլլայ գիւղերը իրենց հետ «Աէլէֆներ» կը տանին : ամենքն ալ թուրք ու եթէ գիւղացիները պարտ չունին զանապան պատրուակներով «Աէլէֆ» ընելու կը ստիպեն : անոնց կենդանիները արմախքը ու եղնորը կը ծախեն : հետեւապէս մշակը իր արտը չի կրնար հերկել : Հաւաքչները գալիք տարիներու համար ալ տուրք կը հաւաքեն ու գաղթողներու բաժինը մնացողներէ կը պահանջեն : տուրքի փոխարէն անոնց սընունքը կը գրաւեն, տնակները կը փրցնեն ու կը ծախեն : Իրենց ձիերուն կերն ալ գիւղացիներէն

կառնեն : ազգը ու կրօնքը կը նախատեն, ու կանխորոշութեամբ կահերը կը կոտրեն : այս անիրաւութեանց դէմ բողոքող գիւղացիները իրր անհաղանգ ու յիզափոխականներ կը նկատուին :

(Շարունակելի)

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԳԵՂԵՐԷ, 18 ՄԱՐՏ 1901

Վսեմ Պողոս փաշա Նուպարի հանձարին ծնունդը, և Բարիքի 1900ի Յուլիանական օրացույցէն հետահաշուած, ելեք-տրական արօրի մը փորձերը «Շուպրայ»ի ազարակին մէջ կատարուելու միջոցին հրաւիրեալ բաղմամբ ազնուականներու ի պատիւ տրուած սեղաններուն 600 ոսկույ գումար մը կը ծախսուի :

Նոյնպէս նորին վսեմութեան կողմէ ամսոյս 14ին հինգշաբթի գիշեր, իշխաններու, դիւանագետներու, դեսպաններու և հիւպատոսներու, ինչպէս նաեւ 400է աւելի հայ և օտարազգի ազնուաշուք անձնաւորութեանց ի պատիւ տրուած պարահանդէսի մը համար կը ծախսուի մօտաւ 1600 ոսկույ պատկանելի գումար մը :

Այս առթիւ տեղւոյս եւրոպական թերթերու կողմէ շտաշուած գովեստներուն հետեւեալ հաստատները միգ կըստիպէ մղուիլ խորհրդածութեանց մէջ :

«Հրաւիրեալները իրենց տրամադրութեան տակ գտած էին ճոխ շքսեղան մը, փառաւոր ընթրիք մը, թղթախաղի և ծխելու յատուկ սրահներ» :

Նոյնպէս «Պողոս փաշա որ փառաւորներ բանալու մէջ այնչափ հեղինակութիւն ունի» կարծեալ ներդրեալ մը երկնցուցած էր մինչեւ իր ընտանաւոր, «քանալ մը» որուն մէջ փոխանակ ջուրը վազելու «շամաններ» կը հոսէին :

Որքերու աղեկաւոր ազադակները աշխարհ կը զորոգանն, մարդկութեան է'ն անսիրտ ու է'ն անողորմասն իսկ պահ մը կանգ կ'առնէ այդ սրտաձգիկ ազադակներու առջեւ : Եւ թողով իր խղճը կաշկանդող երկաթեայ զրահը, կարեկցութեան ու զըթաւարութեան զգացումէն առաջնորդուած, կը փութայ ձեռք կարկտել անոնց, որոնք սեւ բաղդէն հալածուած եւ հատնելու դատապարտուած թշուառներ միայն ըլլալու սահմանուած են :

Ասկէ զատ նոր է գեռ, որ բոլոր հայ թերթերը արձագանգ հանդիսացան, Պոլսոյ Ազգ. Հիւանդանոցի պատ. հոգաբարձութեան խղճի ծայնին, ու ամեն տեղ տարածուեցաւ ազգին տանը մէջ վարակուած թուրքալի սառնեցուցիչ լուրը : Ինչպիտի ըլլայ այս դժբաղդ 120ի չափ որը ու որբուհիներու վիճակը, եթէ բարեբար ձեռքեր չփութան կանանցիկ նոր աղէտին աւերիչ ընթացքը :

Ինչպէս արտասահմանի քաղաքներէ ուսնաք, Նոյնպէս Գահիքէ, Աղքատախնամ ընկերութիւնէն զատ ուրիշ նաեւ 4 կամ 5 որբախնամ ընկերութիւններ, որոնց անհուն զոհողութիւններով եւ միջակ ու աղքատ դասակարգերու օժանդակութեամբ կը խնամուին այսօր 43 էն 45ի չափ որբեր : Հայաստանի զանազան կողմերը :

Սակաւահոս աղբիւրներու այդ անբաւական հասոյթէն զատ, ինչ միջոցներու միջոցով մեր ձեռքը, անոնց գոյութիւնը ապահովելու համար : Պա-

առաջինը միասնական է. ինչու, ուրիշները մեր հարյուրամյակը առաջինը են, երբ խնդիրը օտարներին անտարբերությամբ մեր խնդիրը կամ համարյա մեր շինելու վրայ է (քաղաքացիական իրաւունքը չեն մոռցել մանուշակ, իսկ անոնք մէկ մէկ խնայասէր եւ անտարբեր են, որոնք մեր հայրենիքը երբ հայրենիքին, թշուառին կամ տառապանքին պաշտպանութեան ստիպողական հարկը կը ներկայանայ:

Ինչու չըմբռնուի թէ՛ օտարներէն շահաւորած փաշայից զոհաբերութեամբ ծաղր մէ՛, իսկ փառքը՝ թոյն մը:

Անշուշտ մեզ հետ նորին վստահութիւն Պողոս փաշա Նուպարի ալ իմացած ըլլաւ է, Հիւանդանոցի աղէտը եւ անոր համար դարձանի մը անմիջական պէտքը:

Ուստի այս օտարներէն կրնէ մեզ հաւատալ թէ՛ նորին վստահութեան տուած փառաւոր հանդէսի ամենէն հրճուալից վայրկեաններուն եւ շահաւորանքներուն արտագրած զոհարթութեան տակ չէ մոռցած նաեւ մտածել պահ մը ինչ կարի տեսլար աղետին վրայ, որուն դարձանի՝ իր նման վեհանքէն բարեբարի մը օտարաձեռնութիւնը միայն կարող է ընել:

Որով՝ այդ ճիշդ ու փառաւոր հանգիստ խրատներէն մասնակցող, բնութեալ բազմաթիւ հրաւիրակներուն շնորհակալութեանց հետ, սրտի անհուն բերկրութեամբ խառնուած կը տեսնէ, 120 որբիկներու մանկական գերաններէն թրած արտաշնորհ անգիտակցի միմունջը...

Պահարկէի նման բազմաթիւ հայ հարուստներու հիւրերն մը, մինչեւ հիմա չէ ունեցած զեռ երիտասարդութեան զարգացման միայն կերպով նպաստող պատուաբեր հաստատութիւն մը:

Պահարակիւն անտարբերութիւն մը որ կէ չի կրնար նաեւ զիջ միայն զգացող երիտասարդութիւնը. ալ զէն չի տեսնեցաւ անոր պակասը, երբ միմունքուն հայտնէր, Պ. Անաթոլ Ֆրանսի քաղաքային անկողնի միջոցին արժանաւայելի պատուով մը բնորոշուելու համար հարկ եղած ջանքերը ի գործ կը դրուէին, որ սակայն հակառակ կանխակալ գովելի փափաքներու ստիպումով՝ պատգամաւորական խմբի մը ձեռքով, Հայաստանի յիշատակին արժանաւայելի գրիչ մը եւ կազմար մը միայն նուիրելով բաւական նպաստ:

Նոր տեղեկութիւն մը տուած չեմ ըլլար, եթէ հոս յիշեմ նաեւ տեղւոյս Ազգ. առաջնորդարանի վերին եզրից:

Երբ մէջ ունեցած կալուածներէ միմունքէն 1000 ծառ արմաւենիներու արմաւենիներով միասին համարաւոր: Մինչեւ հիմա մեզ համար, անկարելի եղաւ գիտնալ թէ՛ այդ 1000 հասարակութեան ծառերու զաղապարի փոխադրութիւնը, «Շէնքի Էթիման»ի վարձու տրուելէն առաջ թէ վերջը տեղի ունեցած է. միայն սաղափր գիտնալ որ վարձու կալը Շէնքի Էթիման Առաջնորդարանին գէ՛ զատ բանալով՝ իր ունեցած պայմանագրութեան համաձայն 1000 ծառերուն պակասութիւնէն գոյացած միմունք հատուցուած էր պահանջէն եւ նախնական դատարանին կողմէ ալ իր պահանջը օրինաւոր չեղարկուած է:

Մաշթիմի սակայն որ վերաբնորոշութիւնը դաշն քննարկով ազգին միայն պահանջուած 620 ոսկւոյ գումարը, որ դատարանի ծախսերուն հետ 800 ոսկիի հաւանելու հաւանականութիւնը կայ:

Հակառակ պարագային «համարաձեռն 1000» ծառին միջին արժեքին վրայ աւելցնելով դատարանի ծախսերը, ազգին միմունք պիտի հասնի 1800 ոսկւոյ պատկանելի գումարի մը:

Աւելորդ է ըսել որ ծառերու «Համարաձեռն» (Նաւաբեանի խոճանի միմունքէն չը հաւակցուի, որովհետեւ անոր համար պատրաստուած «Գլխի» (աման) միայն մէկ հատ էր) ամենուս համար անյուշեի հանելու մէջ որ անոր խորհրդաւոր լուծումը օր մը չէ օր մը պիտի տեսնուի անշուշտ (թէեւ կը գտնուին շատեր որ անոր պատգամաւորանքները կը թողուն Առաջնորդարանի պաշտօնեաներէն ոմանց վրայ) տեսնենք:

Պարտաւորութեան զարգացման պէտք է ըսել որ, առ այժմ անոր յոռաշնորհութիւնը իր խորհուրդ չէ ձեռքով նախաձեռնի ըլլալէ շատ հեռի է:

Դպրոցի նոր տնօրէնին Տէր Սրապիոն քահանայ Սահակեանի գործունեութեան մասին կանխակալ պիտի ըլլայ կարծիք մը յայտնել, ինչպէս օր մը անթիւ պիտի ունենանք, շնորհաւորելու իր գործունեութիւնը եթէ բազմաթիւ մշակի մը յատկութիւններով օժտուած տեսնենք:

Անտեղի չէ հոս աւելցնել նաեւ թէ տեղւոյս Առաջնորդ Գեորգի Այվազեան Սրբազանը մինչեւ հիմա, աչքի զարնող գործունեութիւն մը չունեցաւ, որով միջին քաղաքականութեան մը հետեւելու գաղափարը կուտայ մեզ աշխարհի միջավայրին յարմարի:

Ինչպէս որ ալ խորհի, մենք իրմէ շատ բաներ կանկալենք, իր գործունեութիւնը պէտք է սեղմուի միայն Առաջնորդարանի մէջ:

Նշուելու պէտք է սեղմուի միայն Առաջնորդարանի չորս պատերուն մէջ ասպարէզը մեծ է, իրեն ուշադրութեան առարկայ պէտք է ըլլան հոն երիտասարդութեան մը մտային զարգացումը, բարեգործական հնգեակին կերութիւններու յատկութեան միջոցները, առաջնորդարանական գործունեութեան որոշ ուղղութիւն մը արտաբերելը, 1000 արմաւենիներու յարուստը, եւ Սփինքի նախաձեռն շարժող հայերու երամբ ետեւը...

Այժմէն Ս. հայրը թող վստահ ըլլալ թէ ժողովուրդի ուժն ու սիրտը իրեն զօրավիշ պիտի ըլլան միշտ, երբ տեսնէ իր սիրելի առաջնորդին մէջ պահած հոգեկան ուժ մը եւ ժողովարանի գործունեութիւնը մը:

Կ'ապաստենք...

Կ. ԵՐԶՆԱՏԵԱՆ

ԱՅՈՒՆԻՔ

Անգեղ տարիէ մեզ պարտական մնացող բաժանորդներու ալ թիւը չենք զրկել, և Ս. Զատիկէն վերջ ստիպում պիտի ըլլանք անոնց առաջնորդ հրատարակել:

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ

Իսակ Արմաւիրի գրած մեզ նամակին ատրի:

Դիւանակցական եմ ըսող երկու գաղափարներ ինչպէս ամսուս 22 ին սենեակս գալով, ինչ հետ խօսակցութեան միջոցին առանց իրենցմէ խօսք բանալու, խօսքս իսակ Արմաւիրի գրած նամակին բերելով զգացուցի ալ իր կողմէ գաղափար, շրջիկներէն մէկուն թէ՛ իսակ Արմաւիրի ինչպէս գիտ չը ճանաչէր, եւ զու չէն գիտէր որ զիս կը ճանաչէ. հաստատական պատասխանին վրայ լռելով, բռնի դրամ պահանջելու մասին ակնարկելու, ասոր ալ ապացոյցը տուին հոսկ ուրեմն մատնանել ընելով Ս. Զատիկէն գրական ըմբռնում:

Ինչպէս իրենց ներկայութեան զգուշացնելու համար հարկ եղածն յիշել, հրատարակուած պատրաստ եմ կրկնելու իրեն ժողովարանի զուակ ամենայն ինչ:

Այդ գաղափարներն ի զուր աշխատեցան ինչ համոզել թէ՛ իրենք կազմակերպիչ մարմին են:

Եթէ օրինաւոր, ազգին գաղափարներն ալ ժանի կազմակերպութեան մասին, ինչու ուրեմն Ս. Զատիկէն գրական ըմբռնումն անոնց կառչելով կողմէն գործ տեսնել:

Եթէ ազգին շահերը մտածողներէն, ինչու փոխանակ մեր ազգային ինքնաւարտ գէպի իրաւաւորութեան վր. գործը տաքցնելու կեր. իման կը գրման օտարներու և անոնց միջոցաւ ի գործ գնել կողմէն իրենց սպառնալիքները:

Ու այս կերպով ինչու կը զարացնեն ժողովուրդը և զուակ կը բռնան եղբարեկցական կառույց մը, որուն հետեւեալք աշխարհի մասին է օտար երկիրքի տակ:

Ըսի իրենց այս, և հրապարակաւ ալ իմացնել պարտականութիւն կը զգամ որ ազգը իրենց վրայ վստահութիւն չունի և երբեք ալ չի պիտի ունենայ և ատելով պիտի ատէ իրենց պակասները: Ուստի իրենց իրենցուցի թէ՛ գուք իրաւարարականութեան, անմիջականութեան ուժ տալու համար Ս. Զատիկէն գրական ըմբռնումն ազգին տարրը կողմէ գրգռել ձեռք ընդդիմացողներուն դէմ. մենք ալ ժողովուրդքս, ժողովուրդներ հարազատ զուակներս պատրաստ կ'ըլլանք ինքնինքնիս դրամներու բռնի գանձումը բռնի ու առեւ զեռ կասեցնել, և եթէ քաղաքավարօրէն ալ գանձելու հետեւեալք, հանրագրութիւն մը պատրաստելով, բարեխառն կառույց վառութեան միջոցաւ իրենց Պաշտօնական մարմինը հայ հասարակութիւնը:

Այդ ալ եղաւ և ըլլալ իմ հրապարակաւ պատասխանս ալ իր կողմէ ժողովուրդներուն:

Պաշտօնական թղթաւ փանցի վառում 23 Մարտ 1904

Ներկայէն մէկ մէկ օրինակ ալ «Շարժում»-ի և «Հայկի»-ի խմբագրութեանց զրկուած է հրատարակութեան խնդրանք:

Նոյն

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ԶՈՒՆԵՐ [39]

(ՊԱՏԿԵՐ ՍԵ ՏԱՀԱՎԱՅԱՍՏԱՆԻ ԻՐԱՎԱՆ ԿԵԱՆԵՆ)

ԾԶ

Բանտի մէջէն, նախորդ գլուխով յիշուած համակր գրելէ ու Զօյաի Զաւուչի ձեռքով ձառնայ հանդէպ երկու օր նաք, Գուրգէնի սպառող հիւանդութիւնը կը սաստկանայ: Ոչ գեղ ու ոչ բժշկական հոն: Հեռու իր անուշ հայրենիքէն ու սիրելիներէն, Արարալի խառնուել քաղքի մը դարձաւ: Ու խառնուելին զննարկ մէկ խորքը, երկաթէ շղթաներով իր ոտքերը կաշկանդուած, յարգով թրխուած չոր փայտի մը վրայ պառկած կը տքար Գուրգէնը: Տէր Վահան ալ անոր պէս շղթայապիւրկ, անոր գլխիկ իր ծուկի վրայ առած, աչք ձեռքը անոր լայն ճակատի վրայ դրած, ձախով, երբեմն իր թաշկենակը կը տարուբերէր օր, թրքական զարկի բանտի ու զոհաբերութեան արգելադրանքի խօսքերը ըսնող անթիւ ու անհամար ճանճերն ու մոծակները չը խանգարէին ան հայրենազօհի վերջին վայրկեանները...

Աս ամենատառու գրութեան մէջ, ջղաձգարար իր աչքերը անգամ մըն ալ բանալով Գուրգէն, այս մարմնով վերջի անգամ կը խօսի իր բանտակից ընկերին: «Տէր Վահան, ալ մօտեցաւ ան բազմիցս որ

զիս պիտի բաժնէ Զեղմէ: Պիտի մեռնիմ ես հոս աս շարաշուք զնգանի մէջ. ոտքերս շղթայուած ու զլիւկս ձեր ծուկի վրայ դրած: Դուք իմ գաղափարի անկեղծ ընկերն ու իտէալապաշտ շարաշարակիցն եղաք: Աս պարագային երկու բանով միմիջարկուած կը գոցեմ աչքերս: Նախ որ, դուք Զեր հօր նկարագրով, յամենայն դէպս, գործակից ու շղթայակից եղաք ինծի, ու բնաւ չտրանջացիք, ընդհակառակը շատ անգամ ալ զիս քաջալերեցիք հեղափոխար տեղաւոր ամէն գաղափարներ, երկրորդ մը իմ թաշկենակիս Մանուէլն է, որ իր ազնուութեամբ ու անշահասիրութեամբ անհամաձայնելի է, ու մահուան յետին բազմեցողներու երբ կը մտածեմ որ, անիկա հայրենիք վերադարձած ու մեր գիւղը կը դառնուի, մեր հիւմ գրած գործն ու գծած ծրագիրը շարունակելու ալ ձեռնարկած է: Այս սփոթիչ մտածումներով, աս գիտակցական մահը, անհամարութիւն կը թուի ինծի: Վերջին շունչս ձեր գրելի վրայ պիտի շնչեմ: Ներք ինծի, եթէ ձեզի հետ շատ մը անցեալ ու դէպքերու հանդիսատես ու գիտակալով ալ չպիտի կրնամ ըլլալ. գէ՛թ իմ ոտքերն ալ, ձերինն հետ կրեցին աս շղթաներն որ, հողեկարքիս վերջին բազմեցող պիտի արձակեն իրենց ամենէն տխուր շունչը:»

Աս սրտամբար քաղաքի վերջ, կը գոցէ իր կարօտայից աչքերը. ու քանի մը վայրկեաններ մղձաւանջի մէջ մնալէ ետք, Տէր Վահանի գրկի մէջ կաւանդէ իր արեւի հոգին:

Առաջ տէ՛, ան տխուր ու սեւ առաջատեսներն որ, երկիրքը սեւ սեւ ամպերով մթադնած, հարուստ էին փշաղ քամին, անգուռ ու անդադար տեղացող անձրեւներու սրկումով կը թրջէ չորս կողմը:

Կործան թէ երկիրքն ալ սեւ հաղած, անպայման տխրութիւնով մը կուլայ. աս անտէր հայրենազօհի գրական հանգիս:

Տաճկական ժամը 4 կը զարնէ: Բանտապահը կը բանալ հայ վտարանդիներու անճոռնի արգելադրանքի ներքին դուռը, ու Գուրգէնի անշունչ գիւղը, երկու ասորի կաթոլիկներ վերցնելով դուռս կը հանեն: Տէր Վահան, պաղատալիք կը խնդրէ որ թող տան, մինչեւ գերեզմանատուն, ընկերանալու իր շղթայակցին, բայց թիւք իշխանութիւնը աս մեծ շնորհք կը զրանայ անոր: Անտէր ու անտխրական զնգանի մէջ մոռնող Գուրգէն Գուրգէնի մարմինը, Ասորի կաթոլիկները կը տանին իրենց գերեզմանոցի մէկ խորշը կը թաղեն, որուն յուղարկութեամբ միմունք «Զօյաի Զաւուչի» կը ըլլայ:

Քառասուն օր, Տէր Վահան աս մահաաքօռու զնգանի մէջ, անմիջական սուգ կը պահէ ու Գուրգէնի թանկագին յիշատակէն մնաց ծ իր ձեռագիր նամակը, անոր կենդանագրի հետ՝ իր սրտի վրայ կը զետեղէ: Քառասուն օր ետք, երբ քիչ մը կընստիւնայ այն անհուն վշտին, Զօյաի Զաւուչին թուով մեկուն կը խնդրէ, ու Գուրգէնի մահուան բոթը, Մանուէլին ու իրենց գիւղացիներուն զգածուած սրտով կը գրէ:

Պ. Պ. Նախապետեան

(Նախապետեան)

